

М КАЗИМИР Малевич

ЗНАМЕНІТІ УКРАЇНЦІ

FOLIO

Знамениті українці

Ігор Коляда

Казимир Малевич

«Фолио»

2018

УДК 821.161.2+7.071.1

Коляда І. А.

Казимир Малевич / І. А. Коляда — «Фолио», 2018 — (Знамениті українці)

ISBN 978-966-03-5098-4

Відомий художник і теоретик живопису, по праву і за походженням – художник української землі, приналежністю до якої він пишався, і саме від неї взяв увесь свій талант і самобутність. Один із лідерів авангардистської течії початку ХХ століття, засновник і гуру супрематизму, він був співзвучний часові, своїми роботами кидаючи виклик старому, замість віджилого пропонуючи нове, комбінуючи сміливу яскравість контрастних фарб і просту геометрію форм свого «абстрактного» бачення навколишнього світу. Феномен Казимира Малевича у тому, що його інтуїтивні мистецькі пошуки та теоретичні узагальнення стали тим всепланетарним пророцтвом, яке визначає інтелектуальні творчі здобутки й наукові відкриття ХХІ ст...

УДК 821.161.2+7.071.1

ISBN 978-966-03-5098-4

© Коляда І. А., 2018

© Фолио, 2018

Содержание

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ	7
РОЗДІЛ ДРУГИЙ	14
Конец ознакомительного фрагмента.	16

І. А. Коляда

Казимир Малевич

*Присвячую Валентині Володимирівні Крижанівській, моєму
Наставнику*

«Культура – це явище глобальне, по суті, навіть космічне. Фактично, національний момент не є вирішальним.

Проблема росіян зараз полягає в тому, що вони вважають, що якщо ми називаємо Малевича українським художником, ми вилучаємо його з російської культури. Але ж українців там повно. Фактично, українці європеїзували Росію. Вона не була європеїзована, починаючи з Києво-Могилянської академії. Тому слід Україні там або тотальний – як у XVIII ст., або все одно помітний – як у XIX–XX ст. Коли ми вказуємо їм на українських художників, як от, наприклад, Рєпіна, вони бояться, що залишаться з голим носом. Колись академік Д. Лихачов, який до України завжди ставився поблажливо як до «братъев наших меньших», несподівано став лютим українофобом. Він сказав: «Нам же ничего не останется! Все – хохлы: Левицкий, Боровиковский, Чайковский, Алексей Толстой». Він перелякався і став лютим українофобом. Я його психологічно можу зрозуміти. Але я завше кажу своїм колегам: все залишається. Ясно, що є російська культура як певна цілісність.

Мистецтво – це цілісність. Наприклад, Уїстлер народився в Америці, жив там до 12 років, потім поїхав до Англії і ніколи не повертався. Раніше його писали англійським художником, а тепер американці домоглися, що його називають американським художником, але видатним діячем англійської культури. Так само про Пікассо пишуть: іспанський художник, видатний діяч французької культури. Хоча в самій Іспанії кажуть: так він каталонський художник!

Українці відчують українське, чого не чують інші, росіяни – російське, білоруси – білоруське. Виявляється, Міцкевич – білорус. Я згадав, що він себе називав завше литвином, а литвин – це білорус. Не литовець. Литвак, литовець – це інше, а «литвин» – синонім «білоруса». І це нормально, що кожен бачить щось своє.

Коли ми відкрили український аспект, Джон Боулт нам дякував. Він казав: «Ми зациклилися. Ми бачимо у Малевича стільки незрозумілого для нас і не можемо знайти відповіді. Десять років малевичезнавство крутилося на холостому ході. Все, що можна було, ми вже вичерпали, і раптом – український аспект. І багато чого стало зрозуміло». Чому, наприклад, він став барвистим, хоча був безбарвним у Ленінграді? А тому, що він знову сюди приїхав, а тут і народне мистецтво, і спогади дитинства, а поруч Пальмов і Богомазов – спектралісти. Він до них і пристав. Потім «другий селянський цикл» – це було щось загадкове, але коли з'ясували, як він любив селян і селянське мистецтво, як малював селян залізними людьми, а потім – безпорадними чоловічками (1929 рік був вододілом), багато чого стало зрозумілим. Джон Боулт каже: «Грузини розповідають про грузинський авангард, українці – про український, а нам було ліньки цим займатись. У нас був російський авангард, ми його вивчали. Навіщо цей поділ?» Але потім ми зглянулись на те, що національні дослідники ворушаться, зробили над собою зусилля і не пошкодували, бо тоді ми зрозуміли, чому Бурлюк не такий як Філонов, хоча вони говорять однією мовою і входять до одного кола. Якулов також з того ж кола, знову – зовсім інший. А тому що Бурлюк – українець, і в цьому поясненні світлих кольорів, і жовто-синього, і відкритого степового простору. А Філонов – росіянин, це лісова свідомість. От і різниця. Або Якулов – вірменин, пов'язаний з Грузією, на нього вплинула персидська мініатюра. І дійсно існує цілісність російського авангарду, але в цьому авангарді багато ешелонів і український навіть переважає. Джон Боулт – людина дуже дотепна, і в одній зі своїх статей він написав, що в російському авангарді так багато українців, що він пропонує перейменувати російський авангард на український. А з 1994-го року німецький словник став писати, що Казимир Малевич

вич – український художник, а Олександра Екстер – українська абстрактна художниця. Тепер все частіше у світі К. Малевича називають українським художником. Так потрошки звикають. Так як звикають, що є Українська держава, є українська мова». (Д. Горбачов. Із інтерв'ю газеті «Українська правда»).

«Кожна країна народжує художників, які назавжди вбирають у себе сонячне світло своєї батьківщини, її пейзажі, форми і кольори її довкілля... Взаємодія усіх цих факторів визначає специфіку “національного мистецтва...”»

(Жан-Клод Маркаде «Простір, колір, гіперболізм: характерні риси українського авангарду»)

«В ньому змагалися два начала: урбаністичне, що схияло, як він сам казав, до гам білого і чорного, і сільське – райдужне, спектральне. Городяни, за його спостереженням, барвобоязливі, і лише у великі свята розквітчують вулиці і майдани на згадку про яскраву природу, яку вони зневажили заради «великого культурного базару – міста».

«Будемо розглядати столицю як приймача кольорової енергії, що йде з сіл – цих маленьких центрів глибокої провінції – через окружні і губернські міста. І в кожному центрі кольоровий промінь зустрічається й перетинається з променем затемнення».

(Дм. Горбачов)

«...нове залізне, машинне життя з ревом автомобілів, блиском електричних вогнів, гуркотом пропелерів – розбудили душу, котра задихалася в катакомбах старого розуму й вийшла на перехрестя доріг неба і землі. Якби всі художники побачили перехрестя цих небесних доріг і зрозуміли масштаб і глибину переплетення наших тіл із хмарами в небі – тоді б не писали хризантем».

(К. Малевич)

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Родовід

Прізвище родини Малевичів похідне від давньоруського імені Мал. Від чоловічого імені є ще такі прізвища: Малько, Малюк, Маленко, Малов, Мальченко. Малевич – це прізвище волинсько-білоруської шляхти, воно зустрічається в Польщі, Литві, Україні і Білорусії. В Польщі воно частіше розповсюджене в східних землях, особливо в Білостоцькій та Сувальській, а також в місцях міграції поляків з Росії після революції 1917 року і більшовицької війни 1920 року – у Варшаві, Познані, Люблині і Білостоці, і нарешті – на заході, де оселилися вихідці зі сходу після останньої війни: у Вроцлавському, Зеленогірському, Гожовському, Єленогорському, Бидгощському, Кашалінському, Щецинському і Гданському повітах.

Історично прізвище Малевичів було пов'язане з землями Великого князівства Литовського, а з початку XVI ст. – згадується в більшості описів шляхетських родин на великих територіях від Жмуди на півночі через Віленщину, Полісся, Київщину, Волинь та Поділля аж по південну Бесарабію, Буковину, що колись належали Молдавському князівству.

1491 року вперше у джерелах зустрічається згадка про Малевичів. Родини з прізвищем Малевич знаходимо серед володарів садиби «одноворців», які втратили шляхетські привілеї під час численних ревізій, а також серед відомих родів, вписаних після розподілу до книг і генеалогічних метрик XIX ст. усього Західного краю Російської імперії.

У XVI і XVII ст. прізвище Малевичів, об'єднаних гербом Шеліга або Суліма, фіксується серед шляхетських родин у Литві в Осмянському повіті на південь-захід від Вільна, а також у Лубенському і Гродзенському повітах. Габриель і Ян Малевичі з Осмянського повіту були учасниками виборів Яна III Собеського на короля Польщі і Великого князівства Литовського. В метриці Галіційських земель значаться Ян і Антоній, сини Богдана, онуки Юрія з гербом Малевичів, «вірмени і шляхта Волоська, які, одержавши маєток у Хлебичині Дольним у Коломийському окрузі, отримали вид на проживання у 1816 р.». Інші з Малевичів – Костянтин, син Павла, був становим головою в Дубенському повіті, а Ян, син Юзефа, фіскальним чиновником у Волковському повіті.

Шляхетське походження Малевичів визначено у 1857 і 1861 роках в родових книжках Гродненської губернії. Цей же гербовник вказує Юзефа і Томаша, які за заслуги, відзначені Комісією освіти у 1790 році, знову отримали колись втрачені шляхетські привілеї. Прізвище Малевичів знаходимо також в Галіції, де у 1720 році Натанаель Малевич був рукопокладений патером Базилянського монастиря у Стоянові. Відомим скарбником був Віктор Малевич, приходський ксьондз у селі Раків Мінського повіту. Він, переслідуваний за участь у Січевому повстанні, помер у Городищі в 1887 році.

Серед прізвищ художників джерела згадують Петра Малевича, митця, що у 1776–1778 роках працював у Радзивіллів в Несвіжі. Прізвище Малевичів досить часто зустрічається в різних історичних та геральдичних розробках польської шляхти, а у більшості російських генеалогічних книжок цього прізвища не згадують. Це без сумніву свідчить, хоча і опосередковано, про історичний зв'язок прізвища Малевич з польською родовою традицією, хоча переважно воно зустрічається в землях давнього Литовського королівства.

У пошуках джерел родоводу К. Малевича докладні історичні розвідки привели до Полісся, Волині, Поділля та Київщини. Перші пошуки сконцентрували увагу на території Волині, де в друкованих матеріалах зафіксовані імена двох братів: Костянтина Миколайовича Малевича, штабс-капітана, полкового квартирмейстера 41 полку піхоти, що розміщувався у Дубно, а також Михайла Миколайовича Малевича, титулярного повітового чиновника, що

виконував у Старокостянтинові обов'язки помічника бухгалтера, і нарешті його сина Порфірія Михайловича Малевича, голови І Волинського відділу казначейства.

Прізвище Малевич зустрічається у списках Волинської губернії двічі: у І і в VI частині того вказівника. В першому випадку йшлося про ревізію і вписання до родової книги 26 травня 1898 року родини, що вела початок від Стефанія Малевича і його сина Миколи, чіими синами були відповідно Нікодим, Гедеон, Кшиштоф, а також Ілля і їхні нащадки по чоловічій лінії Ежі, Михайло і Микола. Другий запис стосується родини, що нас цікавить, – Казимира Малевича, шляхетське походження якої підтверджено вписанням до волинських книг наступних родових гілок: синів Артемія і Яна в році 1838-му, у 1849-му які продовжували лінії Яна, у 1897-му – синів Мартіна, а у 1903-му – Станіслава, сина Болеслава.

Акти російської Герольдії, що збереглися майже цілком (стосовно родини Малевича) в петербурзькому архіві (розділ «Правительствующего Сената Департамента Герольдий»), а також документи зібрання шляхетських депутатів Волинської губернії (передусім розділ Волинського дворянського депутатського зібрання) в Житомирському архіві, що містять, крім витягу з родовідної книги («Родословная книга Волинского дворянства»), змістовну кореспонденцію, а також низку поміток, записів та свідочств, пов'язаних з ними, дозволили реконструювати чоловічу лінію роду Малевичів, а також фрагментарно пов'язану з нею жіночу лінію, оскільки, як відомо, дружини та дочки звичайно не виступали в родовідних списках.

Історія родини Малевичів відслідковується з XVI ст. В «Родословной книге» дворянського роду Малевичів з гербом та великою кількістю документів, пов'язаних з історією цього досить старовинного роду, що зберігається в Житомирському обласному архіві, перший запис засвідчує, що 1604 році польським королем Сигизмундом III за вірні послуги предку Казимира Малевича надано привілеї. У ревізійному документі 1616 року описуються предки-бояри родини К. Малевича. Так, серед боярських сіл Білоцерківського старостату згадані були Новоселичі, «посесорами» яких названі благородні Малевичі, бояри білоцерківського замку, на що вони отримали довічне право від величності короля Августа в Вільно в році 1555-му, що підтверджено його величністю королем Стефаном у 1578 році, а «яко нинішній його світлість пан король наш у Варшаві на важливому сеймі в році 1608-му його підтвердив, у зв'язку з чим вони повинні правити військову службу при білоцерківському старості або його заміснику, а у зв'язку з тим, що вони самі признають замковий уряд, право їхнє добре, перевіріці не підлягає».

Відомий ще один привілей короля Яна Казимира, що підтверджує «право на гарне селище Новоселиці» родині Малевичів від 25 жовтня 1663 року. Читаємо там, між іншим, що до короля надійшло прохання: «братів Григорія і Максиміліана, Стефанія Жухальського, Стефанія Кислого, Якоба Панцевича з Малевичів Новоселицьких з одного роду, яким завдяки великим порадам панів цнота, постійна віра Речі Посполитої добре прищеплені, і які, як відомо, не брали участь у минулих завірюхах і бунтах на Україні, щоб нам, тим, хто має від предків одвічне право на добре селище Новоселиці, назване в Київському воеводстві, це право було підтверджено, аби при спокійному житті та керуванні воно в нас залишилося і ми зберігати його намагалися б».

Документально відомим предком з цікавого нам роду Доротичів-Малевичів, відповідно з записом у родовідній книзі в першому пункті, був Кондрат (Кондратій), що отримав привілеї на користування або володіння якимись ґрунтами, можливо, сіножаттями, тобто луками, придатними для косіння, від князя Павла Яновича Сапеги, що було підтверджено королем Сигизмундом IV Вазою 29 серпня 1604 року в Кракові і записано в актах Київського воеводи 1 вересня 1631 року. Його відомими нащадками були Артемії Доротичі і його син Іван (Ян). Артемії значиться в документах як овруцький староста. В одному з них Сигизмунд III звертається з нагадуванням до бояр і шляхти, називаючи їх по черзі: «... до Вас Іване, Васько і Богдане Гекевичи, Лондзіковичі, Логміні, Артемію Доротичове і Росметкові, наші бояри, також до шляхти арендаторів посередників усіх сіл Геєвичів» та ін. Про село Геєвичі (Хеєвичі), яке

було б черговим родинним місцем перебування Малевичів, знаємо, що воно лежало на захід від Овруча і відомо з 1548 року. У 1571 році воно належало овруцькому замку і жило в ньому п'ятеро бояр.

Нашадками Івана, сина Артемія, були Яків, Фелікс і Іван (Ян). Тут розпочинаються три основні родові гілки Малевичів, маєтки яких знаходилися на північ від Волині в околицях Ковеля, передусім в селі Дроздні (Дрожні). Перед тим місцем проживання Малевичів мало бути село Глубочинь, де вони володіли землею зі 107 селянськими душами. Її продали у 1760 році. На жаль, село Глубочинь не зафіксовано в відомих мені джерелах. Навпаки, Дроздне – то давнє поселення, що виступає в актах від XVI ст., відоме також під назвою Дрозди, Дроздяни. В написаних російською архівах виступає як Дрозне. Знаходилося у Ковельському повіті, волості Любитів. «У XVI ст., – читаємо у географічному словнику, – цим селом Дрозденьцем володіли заможні поміщики Луцького повіту». Іван Дрозденьській з «Дроздян» згадується в рапорті Луцького замку 1545 року. Наприкінці XVIII ст. ми зустрічаємо там кілька володарів: більшою частиною володів Діонісій Огоньчик Дубецький, бургграф Володимирського замку. Бургграф Володимирський був першим керівником (маршалком) Ковельського повіту після розділу Польщі. Під його гостинним дахом в Дроздні, читаємо у географічному словнику, «збиралося велике коло вихідців з Франції, у дні великої Революції <...>. Серед власників Дроздні бачимо Рачинських, єдиних з нащадків після Кондзелі, володимирського бургомістра <...> Сьогодні то маєток, де буває багато відвідувачів, що належить кільком володарям і містить 1810 десятин ґрунту. Селяни, 695 душ, мають 118 селянських дворів, 1667 десятин землі. Ґрунт землі складається з карбонатного ґрунту і чорнозему на мергельній основі. Розмова русинська».

У цілому в кожному поколінні Малевичів зустрічаємо передусім греко-католицьких і католицьких, а також православних духівників. Багато служило в війську, часами серед Малевичів ті, хто обіймав урядові посади службовців. У середині XIX ст. Лукаш, син Стефана, був титулярним радником, а його син Олександр – службовцем у Віленському посаді, а потім – надвірним радником. В першій генерації нащадків Яна Яків був ксьондзом, не виключаємо, що і греко-католицьким, в Дроздні, на котрого було зроблено кілька дарчих на землі, оформлених в ковельських судах. В наступній генерації, на переломі XVIII і XIX ст., Василь, син Івана (Яна), був луцьким каноніком кафедрального греко-католицького костьолу в Кашоградському деканаті (Кашовка у Ковельському повіті), а його брат Ян – приходським ксьондзом костьолу в Буліні. Два покоління пізніше католицьким викарієм у костьолі Божої Матері у Краснополі у Житомирському повіті буде Лукіан, син Антонія. Серед військових варто відмітити Івана Івановича, який у 1790 році був призначений Станіславом Августом капітаном артилерії, а син Антонія Титус буде в 1750-х роках офіцером піхотного полку. Сина Яна Марцелія нагородили бронзовою медаллю, заснованою Олександром I для увічнення війни 1812 року «як знак на віки, що предки мали заслуги перед вітчизною».

З нащадками Яна (Івана) пов'язана генеалогічна гілка, що веде безпосередньо до Казимира Малевича. Серед них згадується Іван Іванович (Ян Янович) Малевич, капітан артилерії 1749 року народження, одружений з Анною з роду Веселовських, що мешкали в Мікулінцях в Літинському повіті на Поділлі, яких відносили до неосілої шляхти, мав п'ятеро синів та дочку Пауліну 1797 (або 1799) року народження.

Старшим сином був Марцелій (що в документах називався також Марчіном), 1781 року народження, який близько 1816 року осів на селі Заліванщині. Пізніше у 1832 році він заснував маєток Татіщево в селі Пасат, і нарешті проживав в місті Балта, де його у 1844 році і поховали. У Марцелія Івановича (Яновича) Малевича було п'ятеро дітей: старший Анастасій, який отримав освіту у відомому одеському ліцеї Рішел'є і проживав в селі Фернатія, народився у 1828-му і помер у 1872 році в Одесі (де його і поховали); молодший Юліан (що народився у

1831 році) і три дочки: Теофілія, Марцеліна (Белінська) і Просперіна (Козловська) (померла у 1872 році).

Наступними нащадками Івана Івановича були: син Станіслав 1784 року народження, одружений з Барбарою (народилася у 1803-му, померла перед 1832 роком), що приблизно у 1811 році проживав в селі Уладовка Вінницького повіту, де був приєднаний до чиншової шляхти-орендарів, володів маєтком у селі Трибусово; син Йосип (Йосиф), глухонімиий, 1787 року народження; син Ян 1789 року, дружиною якого була Франциска 1805 року народження. Вони мали двох дітей: Станіслава 1822-го і Цецилію 1825 року народження.

Наймолодший син Івана Івановича, Антоній, – це батько Северина та дід Казимира Малевича.

Антоній Малевич народився 19 серпня 1791 року і був охрещений у 1801 році в церкві у Сквирі. Вперше він одружився з Фортунатою з Тафелів (або Тафонов), вдруге – з Юлією з роду Папроцьких. З 1822 року проживав в селі Турбів Бердичівського повіту, в заплаві річки Десни – притоки Бугу. Володів невеликим маєтком. Відомості, ким він був і чим займався, знаходимо у «свідоцтві губернії Київської», виданому Антонію – сину Яна Малевича, виконуючого обов'язки маршалка шляхти Махновського повіту. З цього документу дізнаємося, що Антоній у ревізійних реєстрах шляхти значиться «як шляхтич першої категорії, а на засаді права про застави володіє частиною села Турбів і 108 душами». Далі читаємо: «живучи в повіті з 1822 року, виконував різні функції відповідно його шляхетському походженню. Як свідчить реєстр стану служби, що одбувала шляхта цього повіту, його обрали наглядачем шляхів і пересування через повіт війська і груп рекрутів. Цей обов'язок він виконував від 25 квітня 1828 року до 28 червня 1830 року, потім став чиновником по захисту населення від хвороб (холери *morbus*). Ці обов'язки виконував від 3 грудня 1830 року по 23 серпня 1831 року. З приводу проникнення з Подільської губернії на територію Вінницького повіту мора худоби його призначили 3 січня 1834 року комісаром 1-го округу 2-ої половини повіту. За рекомендацією влади його висунуто шляхетською громадою Махновського повіту 4 січня 1836 року кандидатом куратора складів резервів. Нарешті 17 березня 1838 року, за пропозицією Махновської повітової шляхової комісії, він став керувати відрізком поштового шляху від кордону Сквирського повіту до кордону Липовецького повіту, що проходив через урочище Босиброд (поштова станція між Сквирою і Липовцем у Бердичівському повіті). «Усі доручені обов'язки згаданий Малевич виконував дуже ретельно відповідно до благородного походження службовця, чим заслужив схвальні відгуки. В зв'язку з вищезгаданим на його прохання мною про це складене, підписане і службовою печаткою припечатане свідоцтво в Махновці 16 лютого 1844 року. Згідно з оригіналом, свій підпис поставили: виконуючий обов'язки маршалка шляхти Махновського повіту суддя М. Вітославській».

Антоній Малевич з першою дружиною Фортунатою мав трьох синів: Титуса, Луціана і Полікарпа, а з другою – двох: Северина і Болеслава. Про дочок нічого не знаємо. Родина Антонія належала до чиншової шляхти. Займаючи скромну позицію в суспільній структурі поміщиків, вона не брала участі у громадському та політико-економічному житті багатії і здавна проживаючої тут місцевої шляхти. Перед процесом привласнювання землі і селяни на терені Турбова були поділені між Каролем Драгомірецьким (506 душ), Адамом Райським (57 душ), Йозефатом Корвіним-Петровським (53 душі) і Хоноратою Божецькою (50 душ). Частина землі належала православної церкві Святого Димитра. Турбовицькі багатства Малевичі втратили, напевно, внаслідок конфіскації після Січневого повстання 1863 року. Достатнім приводом для цього був факт участі в повстанських боях Полікарпа і Луціана, двох синів Антонія. Турбів та його околиці були «вибуховим» місцем. Зі спогадів знаємо, що у Турбові збирали зброю і готувалися до повстання, читали Золоту Грамоту, через Турбів багато разів проходили між 11 та 15 травня 1863 року частини з'єднань повстанців під керівництвом Леона Чеконьського та Платона Крижанівського, які були остаточно розбиті в битві під

Булаєм. Молодші за Антонія Малевича співволодарі Турбова Кароль та Апполін Драгомірцькі були заслани. Хоча надруковані джерела не фіксують конфіскацію майна Малевичів, усі побічні факти свідчать про це.

Повернемося все ж таки до попередніх часів. Після Листопадового повстання 1831 року побоювання щодо декласування усієї родини, особливо у контексті чергових ревізій шляхетських титулів, стали для Антонія Малевича серйозною проблемою. Як відомо, гарантоване Жалованою грамотою Катерини II право від 21 квітня 1785 року, що визнавало шляхтою усі родини, записані у сеймікових книгах, після Листопадового повстання підлягало сумніву.

У грудні 1831 року прийнято рішення російського Сенату піддати ревізії усі шляхетські титули, які розглядали тепер спеціальні комісії за участю представників шляхетських громад та не в меншій мірі Петербурзької Герольдії, що робила остаточні висновки. То був довгий і складний процес, що істотно змінював суспільну, економічну і політичну ситуацію в усіх західних губерніях імперії. На Волині, де проживало найбільше зубожілої польської шляхти – так званої традиційно чиншової шляхти, – процес ревізії розпочався в умовах шалених протестів в ім'я «святого характеру і недоторканості рицарського статусу», з якими серед інших виступив і маршалок волинської шляхти Граціан Ленкевич. І цей останній спротив, як і численні інші прохання і протести, не вплинув серйозно на перемену рішення. З одного боку, ревізійні комісії почали свою діяльність з поділу розглянутих справ на три категорії, що деяким, не віднесеним безпосередньо до групи поміщиків, давало шанси віддалення у часі наказу про сплату податків і обов'язків служити у війську. З другого боку, шляхетська громада видавала різні свідоцтва щодо приналежності до шляхетського стану, що завжди віддаляло термін ревізії. Однак ці останні документи, що попадали в цю правову прогалину, не надовго допомагали, оскільки від 1834 року Петербурзька Герольдія майже цілком вважала їх недостатніми або фальшивими, як і усілякі інші аргументи – не досить вірогідні або такі, що викликають хоча б тінь підозри.

Антоній Малевич у 1836 році отримав легітимне шляхетське свідоцтво від ревізійної комісії Махновського повіту, що розглянула його справу у 1834 році і разом з синами Титусем та Луціаном віднесла до першого розряду, тобто до категорії володарів землі (конфіскованої або ні), які підлягали подальшій ревізії Герольдії, що автоматично не позбавило їх привілеїв, тільки перенесло перевірку у часі. І так два роки потому в листі від 14 липня 1838 року на засаді рішення Герольдії було визнано, що свідоцтва їх шляхетства недостатні і тому підтвердити їхні привілеї неможливо. Ця відповідь викликала нові намагання Антонія у 1844 році підтвердити його шляхетське походження на засаді вже раніше виданого запису. Проте і цього разу – фіаско. Комісія знову визнала аргументи недостатніми, тобто підтвердження шляхетського походження від 1834 року недостатнім. Антоній ще раз подав маршалкові шляхти Бердичівського повіту нові свідчення та свідоцтва з проханням знову підтвердити своє та п'ятьох синів шляхетське походження. Справа тягнулася аж до 1859 року з намаганнями підтвердити та закріпити вірогідність шляхетства. Нарешті, зібравши усі ті матеріали, маршалок громади представників шляхти у Бердичеві відіслав справу до Волинської громади шляхти, яка 4 вересня висловила свою позитивну думку (на основі § 17, р. 82 Привілеїв Катерини II від 21 квітня 1785 року) для затвердження її Петербурзькою Герольдією. Серед аргументів, крім метрик про народження та хрещення, а також ранніх свідчень про шляхетство, враховано ствердження Київської, Подільської та Вінницької податкових палат про несплату родиною подушних податків. Хоча переважило, як здається, переконуюче визнання свідчення шляхетства частини родини в роках 1838-му і 1849-му, а також надані тепер свідчення Василя, сина Івана Малевича, луцького каноніка греко-католицького костьолу, що признавав Антонія з синами своїм кузеном по дядькові з того ж самого роду Малевичів, права якого були підтверджені 28 березня 1803 року. Герольдія остаточно визнала усі документи і на засаді власних матеріалів по історії роду, починаючи з 1604 року, визнала підтвердженням шляхетське поход-

ження Антонія з 1803 року і рекомендувала рішенням від 7 квітня 1859 року п. 3743 вписати його ім'я разом із синами до родовідної книги волинської шляхти.

Гербом роду Малевичів, на який легітимно спиралися нащадки Яна – Фелікс, Стефан і Миколай, був Гриф, описаний чиновником в родових геральдичних анкетах у гербовнику Каспара Несецького. «На червоному полі білий гриф, перша половина якого є зображення від голови орла зі скривленим дзьобом, висунутим язиком, з двома кігтями, піднесеними догори, і двома крилами, що приготувалися до польоту; друга половина – лев з лапами, на котрих він стоїть з піднятим догори хвостом; передні ноги і жовтий дзьоб обернені вліво, над короною половина орла з трубою, без кігтів».

П'ятеро синів Антонія народилися у Турбові: Титус – 6 грудня 1834 року, Луціан – 7 січня 1836 року, Полікарп – 26 січня 1840 року, Болеслав – 15 березня 1846 року, а також Северин, батько Казимира, 8 січня 1844 року. Охрещений він був 8 червня 1844 року за римо-католицьким обрядом, хрещеними батьками вказані Антоній Орловський, судовий виконавець житомирських судів, і Анна Козубова, дружина російського поручника. На урочистості були присутні Антоній Русчиц, Кристина Орловська, Вацлав Вольський, хорунжий та Юлія Піотровська. З деяких джерел знаємо про дочку Марію, за чоловіком Ожеховську. Усі діти Антонія хрещені в римо-католицькому парафіяльному костьолі в Вахновці. Містечко Вахновка, угіддя якого належали тоді генералові Ромуальду Тшечеському, знаходилося близько 10 кілометрів на схід від Турбова. За внесок Тшечеського у Вахновці в 1820 році збудували дерев'яний костьол, в парафію якого наприкінці століття входило 1441 віруючий.

Про найстаршого сина Титуса Малевича, про якого найбільше йшлося в самих ранніх клопотаннях про підтвердження шляхетства, не залишилося багато відомостей. Один лише раз у 1858 році він згаданий як підофіцер Полоцького піхотного полку, де служив з військовим цензом.

Луціан згадується в документах частіше. Ми знаємо, що у 18 років він бажав піти на військову службу на правах «бідної шляхти», у 1859 році вже був дияконом, абсолювентом римо-католицької духовної семінарії в Житомирі, а пізніше, після певного навчання, – вікарієм у Краснопіллі. В липні 1864 року представник єпископату повідомив міністра внутрішніх справ, що в результаті проведеного слідства ксьондз Луціан Малевич «винен в участі в повстанні проти уряду озброєної шайки польських бунтівників, розбитих нашими силами 10 травня 1863 року під містечком Мільковці, за що позбавлений прав і висланий на каторжні роботи в копальнях на 12 років». Можна припустити, що Луціан приєднався до групи повстанців, які в ніч з 8 на 9 травня 1863 року вийшли з Житомира з Едмундом Рожницьким на чолі через Янів та Краснопілля в напрямку Любари, Полонного до Мирополя і був взятий у полон в якійсь з сутичок по дорозі. Ув'язнений, а потім засуджений, він був засланий на каторгу. Місцем призначення Луціана стала копальня срібла в Якутії Нерчинського округу (Забайкалля). Усі праці про події після повстання стверджують, що вислання на Нерчинську каторгу було найсуровішою карою після вироку смерті (що на ксьондзів взагалі не розповсюджувалося), яку отримували головні організатори повстання. Подальша доля Луціана була пов'язана з Тункою, «малим бурятським селом в котловані між Саянськими горами, відгороженим від людей і байкальського світа природою з нездоровим кліматом». До Тунки у 1867–1868 рр. вислано на поселення близько 150 польських ксьондзів, які також перебували на каторзі в Якутії. У спогадах з Тунки Евард Новаківський пригадує Луціана двічі, згадуючи, що ксьондзи Йозеф Ковалевський і Луціан Малевич «писали філософсько-критичні роздуми і також такі, як наприклад, про карти (зрозуміло, жартівливі) та різні інші під назвою *czubrawiec*». Луціана також обрали господарем організованої на заслання селянської спілки як «людину сумлінну та у курсі справи». У зв'язку з амністією та розпорядженням царських урядовців ксьондзи з Тунки отримали дозвіл на переїзд до інших регіонів імперії за винятком Литви, Білорусії і Польського королівства, а також Московської та Петербурзької губерній. Луціан повернувся в Україну у

1875 році і, як більшість ксьондзів-засланців, оселився у Катеринославі (нині Дніпро). Остання дата, яка підтверджує його перебування там, стосується 1877 року. Потім, можливо, він переїхав до Києва.

З ім'ям Полікарпа зустрічаємося у документах значно пізніших, але всі вони мають безпосередній зв'язок з його минулим з 1863 року, коли, вірогідно, він, як Луціан, брав участь у Січневому повстанні. За це він також був висланий до Сибіру, правда, не вдалося виявити, куди. Завдяки амністії Олександра II 15 травня 1883 року Полікарпа формально звільнили від нагляду поліції і обмежень щодо місця проживання. Практично ж, як зрозуміло з кореспонденції до волинської громади представників шляхти, ще у 1896 році він не міг вільно пересуватися і весь час жив в Новому Соколі в Єнісейській губернії. Свідцтво про шляхетство мало допомогти йому повернутися на Волинь, куди він, дійсно, переїхав тільки в серпні 1896 року, працюючи в Київській губернії на будівництві одного з відділів залізниці Південно-Західного товариства. Займаючись отриманням посвідчення особистості, він вказував місцем проживання Чернянку, а професію – підмайстра.

Про участь в повстанні молодших братів Северина і Болеслава (тоді 19 і 17 років) нічого не відомо. Скоріш за все, вони не брали в ньому участі та не були безпосередньо репресовані. У 1866 році Болеслав, можливо, і вже повнолітній Северин ще перебували у Турбові або десь у родині в Київській губернії і піклувалися про паспорт, про що свідчать запитання у цій справі, надіслані з канцелярії губернатора. У 1881 році Болеслав одружився з Розалією Крог у когійському римо-католицькому костьолі, а в травні 1884 року жив вже у селі Селище на Київщині. З початку 1890-х років його прізвище фігурує серед вищого персоналу Селіщанських цукроварних закладів, що належали князю Лопухіну-Делештову і якими керував С. Д. Полторацький, де Болеслав в ті роки виконував обов'язки помічника директора. У 1902 році він подав клопотання про вписання свого сина у книгу родоводу волинської шляхти, де Станіслав, син Болеслава, був вміщений як останній з роду Малевичів 8 лютого 1903 року.

Отже, Малевичі – представники дрібної шляхти, переважна більшість чоловіків цього роду за звичаєм йшла по військовій або духовній лінії. На початку XIX ст. в переліку професій представників роду Малевичів зустрічаються унтерофіцер, іподиякон, десятник, колезький реєстратор, фельдшер Севастопольського військового шпиталю і титулярний радник. Порівняно з таким розмаїттям службових звань своїх родичів батько Малевича – Северин – займав досить скромну посаду службовця на цукрових заводах.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Батьки. Родина

З ім'ям 33-річного Северина Малевича зустрічаємося знову лише у 1878 році вже в Києві з приводу його шлюбу з 19-річною Людвікою Олександрівною Галиновською, 1858 року народження. Її батьками, згідно з записами у метричній книзі шлюбів, були губернський шляхтич Київського повіту Александр Галиновський та Юлія з роду Федорович (Fedorowicz – Fiedorowicz). До родини Галиновських і Федоровичів належала добра половина у селах Шарковщина і Бохі у Держинському повіті.

26 лютого 1878 року Северин і на 14 років молодша від нього Людвика вінчалися у Києві у парафіяльному костюлі св. Олександра. Після одруження батьки Казимира оселилися в бідній південній Володимирській ділянці міста, в невеличкому двоповерховому будинку, неподалік від цвинтаря і Байкової гори (нині вже неіснуючому будинку на вулиці Бульйонській, 13 (нині вул. Казимира Малевича, 15), недалеко від Київсько-Московсько-Воронезької залізничної колії. Будинок належав тітці Казимира Марії Ожеховській, його хрещеній матері. Молода родина займала дві невеликі прохідні кімнати на верхньому поверсі. В одній із цих кімнат і народився їх первісток – син Казимир.

Северин опинився у Києві, виїхавши з родового Турбова, напевно, у пошуках працевлаштування у другій половині 1860-х років. То ймовірно, бо він вже мав перший професійний досвід в цукровій промисловості. Треба пам'ятати, що майже в усіх місцевостях, де проживали численні Малевичі, знаходилися цукроварні, а згідно з пануючою тоді суспільною думкою, «це було найбільш прибутковою справою, яка до того ж відповідала природним навколишнім умовам». В Турбові теж була цукроварня, заснована ще у 1847 році, яка спочатку належала Драгомірецькому, пізніше була перероблена у товариство, де працювали майже 200 робітників.

Северин не мав ні вищої освіти, яку тоді отримували у Петербурзькому технологічному інституті, ні навіть середньої ліцейської або спеціальної технічної. Це було б занотовано в списку працівників цукроварні. Він належав до величезної розповсюдженої в ті часи маси практиків-самоуків зі збіднілої шляхти, яких брали передусім як конторників, часто сезонних, в різних цукроварнях в Україні по дві сторони Дніпра. Варто підкреслити, що серед поляків, які в 1860-ті роки займали більшість посад серед керівництва цукроварень на Київщині, тільки п'ять відсотків були легітимними інженерно-технічними спеціалістами. А практиків з великим досвідом, але без освіти, особливо шукали. Запрошувати фахівців з-за кордону коштувало дорого, а цукрова промисловість, що безперервно і динамічно розвивалася аж до 1890-х років, вимагала директорських, адміністративно-виконавчих і технічних кадрів. З часом ситуація змінилася: поляки, що переважно були заангажовані в цій царині, також користувалися гарною репутацією як працівники, особливо у Правобережній Україні, і склали найбільшу частину персоналу. Говорячи про зайнятість Северина Малевича, також необхідно зазначити, що характерною рисою спеціальності цукроварника була його велика мобільність. Більшість зайнятих на виробництві працювала за контрактом під час цукрових «кампаній» між вереснем і січнем кожного року і мінялася кожні два чи три роки.

Северина Малевича серед працівників цукроварні вперше зустрічаємо у 1882–1883 роках в Корюковських рафіновоцукрових закладах, побудованих у 1858 році в селі Корюковці в Сосницькому повіті Чернігівської губернії. Це було товариство під керівництвом трьох осіб на чолі з юристом Іваном Олександровичем Барановським. Адміністратором цукроварні був Кароль Осипович Шимановський, директором – хімік Микола Філіпович Міндер. Северин Малевич працював помічником дирекції. Серед вищих кадрів підприємства ця посада мала

виконавчу функцію і вимагала не спеціальних знань, а практичного досвіду, тож він єдиний в опублікованому списку вказаний без опису освіти.

Далі на підставі документів йдеться про роботу Северина на двох цукрових заводах з 1886 по 1888 рік, де він виконував аналогічні функції помічника в дирекції цукрових підприємств в селі Моевка поблизу подільського Ямполья. Власником цукроварні, побудованої у 1848 р., був Вацлав Маньковські, директором – Станіслав Жмієвський, помічниками – Юліан Ставські і Северин Малевич. Роком пізніше в списку працівників компанії цукроварень ім'я Северина з'являється в Лівобережній Україні на підприємствах М. Зборомирського (побудованих у 1844 році і оновлених у 1882 році) в селі Малий Істор в Лебединському повіті Харківської губернії. В наступні роки ім'я Малевича в ролі працівника цукроварні ми вже не зустрічаємо. Або це від браку документів, або Малевич, дійсно, змінив свій статус, що не було відмічено в офіційних списках. З інших джерел знаємо, що потім, принаймні до 1896 року, коли родина Малевичів переїхала до Курська, Северин весь час працював як спеціаліст цукровиробництва в Чернігівській губернії. Йдеться про згадувані в біографії Казимира Малевича Пархомівські (в Пархомівці), а також Миколаївські у Волчку біля Конотопа підприємства, що належали штабс-капітану І. С. Курдюмову, під керівництвом Артемія Терещенка. Пізніше цей слід уривається.

Северин Малевич несподівано помер від серцевого нападу 9 квітня 1902 року в Курську, а похований – у Києві на цвинтарі на Байковій горі.

Подружжя Людвіка і Северин Малевичі були багатодітною родиною. Всього у подружжя Малевичів народилося чотирнадцять дітей, але тільки дев'ять з них дожили до зрілого віку: п'ять синів та чотири доньки.

Найстарший син Казимир народився у 1879 році. Наступна дитина донька Ванда-Юлія – у 1880 році, а померла вона, здається, у Варшаві у 1943 році. Северина народилася у 1881 році, пережила блокаду Ленінграду, дітей не мала, померла від хвороби серця у 1965 році. Мечислав, одружений з сестрою першої дружини Казимира Марії Іванівни з дому Зглейц, проживав у Москві у 1882–1962 роках; це він разом з Антонієм, а не Казимир, брали участь у революції 1905 року. Дата народження Антонія не уточнена, приблизно 1886-ий рік. Помер у Польщі в 1953 році. Одружений був на Марії Анні, мали вони трьох дітей. Наступний син Болеслав народився 5 серпня 1888 року, а помер у Польщі у 1969 році. З дружиною Катариною вони мали двох дітей. Марія (по чоловікові Богданова) народилася у 1890 році, а померла і була похована у Москві у 1968 році. Мала три дочки і сина. Наймолодша з родини Вікторія (по чоловікові Зайців) побачила світ 22 квітня 1896 року, а померла у Києві у 1984 році. В неї було троє синів: Микола, Олександр і проживаючий і досі в Києві Юрій.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.